

ГРАМАТИКА

О. С. Клименко (Луганськ)

УДК 811.133.1

**ФРАНЦУЗЬКИЙ АМОДАЛЬНИЙ SUBJONCTIF
ЯК МЕХАНІЧНА ПОМИЛКА ЩОДО НОРМИ**

Помилки щодо норми, які допускають мовці, можна поділити на „діагностичні”, що свідчать про існування „точок напруження” в чинній нормі і є провісниками її наступних зрушень, і „механічні” („автоматичні”) [Нещименко 2003: 87]. Механічні помилки здебільшого допускають мовці, що підпадають під типи мовної культури, які лежать нижче рівня еталонного типу. Ці помилки роблять через неухважність, утомленість, недостатнє опанування чинної норми, а то й просто через неуцтво. Предметом цієї статті є механічні помилки, які допускають мовні особистості через несприятливий вплив мовної аналогії, певну ускладненість окремих ділянок чинної норми. Такі помилки так само не належать рівневі етнічної мовної особистості: кількісно вони є недостатніми для констатації зрушень норми в колективній мовній свідомості, а з’являються в мовленні окремих мовців чи досить обмеженої їх частини.

Прикладом механічної помилки зазначеного типу може слугувати таке явище, що належить до найбільш дискутованих серед французьких мовознавців і нормативістів, як амодальний Subjonctif після сполучника *après que* „після того як”. З цього приводу висловилися А. Терів (A. Thérive, 1947), Ш. Брюно (Ch. Bruneau, 1951), А. Доза (A. Dauzat, 1951, 1953, 1954), М. Крессо (M. Cressot, 1952), Ж. Стефаніні (J. Stéfanini, 1953), Р. Лебідюа (R. Le Bidois, 1953, 1955) [Grevisse 1964: 1051 – 1053].

Ми відносимо вживання амодального subjonctif, що мають певне поширення, до механічних помилок щодо норми, які допускають індивідуальні мовні особистості (у тому числі й непересічні) переважно за аналогією з керуванням сполучника *avant que* „до того як”, а також через інші несприятливі інтерферентні впливи. Ідеться про „чисті” випадки вживання дієслівних способів після сполучника *après que*, які зводяться до застосування дійсного способу, якщо йдеться про минулі й майбутні реальні факти, чи умовного способу (Conditionnel), якщо передається можливий, імовірний факт („*On cherche ce qu’il dit après qu’il A parlé*” (Molière), „*Après que vous AUREZ parlé, il parlera*” (Ac.), „*Comme un miroir qui garderait l’image après que l’objet AURAIT DISPARU*” (Hugo) [Grevisse 1982: 374]. Ми не беремо до уваги вживання, ускладнені значеннями можливості, імовірності дії, наявністю сумнівів щодо її дійсної реалізації, її зумовленістю певними обставинами, зокрема в таких випадках минулого, що, можливо, матиме місце в майбутньому. „*Peut-on concevoir que nous reverions notre gros lot au Ministère des Finances après que notre numéro SOIT sorti ?*”. „*Le Président du Conseil et*

les ministres ne peuvent être nommés qu'après que le Président du Conseil AIT été investi de la confiance de l'Assemblée" (Constitution fr. 1946, titre VI, art, 45, § 3) [Grevisse 1964: 1052].

Порівняймо сприйняття пересічним користувачем мовного чата ABCLangueFrançaise ускладненого випадку вживання Subjonctif після *après que*, можливо, під інтерферентним впливом латини, для вираження морального дистанціювання із зазначеним фактом.

Je me demandais si l'on peut toutefois utiliser un subjonctif après „après que” dans le cas où l'on veut marquer un doute ou un désaccord avec un fait passé, donc effectivement certain, mais dont on ne pas d'accord qu'il devait se passer. Le mieux est un exemple: „Je me souviens avoir vu l'accusé au moment de son procès injuste, après que le verdict soit tombé”.

Крім несприятливого впливу аналогії, помилки щодо вживання амодального Subjonctif, можливо, спричинені також прихованими інтерферентними впливами суто мовного характеру. Так, М. Вільме знаходить суто лінгвістичне пояснення поширенню вживань Subjonctif після *après que*, ставлячи собі питання: чому інтерференція відбувається лише в напрямку *avant que* → *après que*, хоча Subjonctif складніший щодо формотворення. Хибний висновок про переважання форм з Subjonctif у реальному вжитку підводить автора до таких уможливлених пояснень цього факту. Після сполучника *après que* (на противагу *avant que*) завжди вживається складна дієслівна форма, що має значення результату дії (déjeuner = „être en train de manger” → avoir déjeuné = „avoir cessé de manger”). Subjonctif починає вживатися замість Indicatif в останній третині XIX ст., саме тоді, коли Passé simple виходить з усного вжитку і Passé composé значною мірою втрачає значення результативності. З того часу складні форми Subjonctif нібито перебирають на себе функцію передачі результативності дії [Wilmet 2002: 54 – 57]. М. Гревісс знаходить таке лінгвістичне пояснення поширенню складних форм Subjonctif за аналогією з керуванням сполучника *avant que*. Цій інтерференції нібито сприяла омофонія форм Passé antérieur і Plus-que-parfait du subjonctif (*après qu'il EUT parlé* → *après qu'il EÛT parlé*). Остання рідковживана форма з переходом у реєстр широкоживаних дієслівних часів дала поширений відповідник *après qu'il AIT parlé* [Grevisse 1964: 1051 – 1053].

Ф. Гаде пояснює поширення вживання subjonctif взагалі (наприклад, у фразі *Voilà la façon dont nous pensons que la culture doive évoluer*) лінгвокультурною причиною, яка не може слугувати доказом „діагностичного” характеру цієї помилки щодо норми: гіперкорекцією за умов мовної непевності (insécurité linguistique). Самоконтроль мовців за умов дещо ускладненої літературної норми змушує їх позасвідомо вживати складнішу граматичну форму, яку вважають культурно більш престижною [Gadet 1989: 25].

На нашу думку, певну невизначеність нормативної оцінки щодо вживань умовного способу після сполучника *après que* (пор. спосіб, який

обирає „Малий Робер”: **Mod** (emploi critiqué). **Après que** suivi du subj.: par anal. avec **avant que**) [Le nouveau Petit Robert 2009] можна пояснити передусім уподобаннями тих нормативістів, які мислять категоріями „літературного” bon usage і анахронічно застосовують критерій гарного автора. Згідно з критеріями нормативної оцінки того періоду факт наявності мовної реалізації у творах видатних письменників є найвищим критерієм правильності. Тому в добу літературно-національного bon usage до випадків уживання Subjonctif після *après que*, атестованих у художніх творах, існувало толерантне ставлення.

На сучасній „постлітературній” стадії BON USAGE, що встановлює усереднений рівень зразковості, критерій авторитетного літературного джерела не є визначальним. Видатні письменники й раніше могли допускати помилки щодо норми (які мали лінгвістичні підстави своєї появи), коли їх підводило чуття мови стосовно динаміки мовних явищ. Наприклад, виходячи з вимови англіцизму *wagon* n.m. [vagɔ̃], деякі письменники допускали правопис *vagon*, який через чинник моди й престижності не зміг закріпитися в реальному вжитку. Це перетворило такий правопис на помилку щодо норми („*En VAGON, l'autre jour, les portières fermées, je regardais un insecte*” (A. Daudet). „*Je passe ma jeunesse dans les cabines des VAGONS*” (A. Thérive) [Grevisse 1982: 131].

Надання цій механічній помилці рангу не просто діагностичної, а такої, що засуджена через штучну підтримку чинної норми, можливе й через бездоказове свідчення про переважання вживань із Subjonctif у реальному вжитку та уможливлення міркування суто лінгвістичного характеру. Так, М. Вільме вважає, що нормативне заперечення вживань аmodalного subjontif не має підстав ні через критерій гарного автора, ні через чинник уживаності. Критерій гарного автора, навпаки, має доказову силу на користь аmodalного subjontif, тому що на приклади з Subjonctif натрапляємо в письменників Сен-Жон Перса, А. Камю, М. Дрюона (Sic! колишнього постійного секретаря Французької академії), Е. Базена (колишнього секретаря Академії Гонкурів). М. Вільме бездоказово наголошує, що вживання аmodalного Subjonctif після сполучника *après que*, з'явившись наприкінці XIX ст., значно поширилися в період Другої світової війни, так що сьогодні вживання на зразок *Pierre arrive après que Marie AIT déjeuné* (проти нормативного *Pierre arrive après que Marie A déjeuné*) переважають. За автором, пуристи осуджують уживання Subjonctif і через хибне міркування граматичного порядку, яке, на його думку, легко спростовується. Насправді, чомусь ніхто не має заперечень проти застосування після *après que* умовного способу (le mode conditionnel), який, як і Subjonctif, передає нереальність дії (l'irréalité foncière) (*Pierre arriverait après que Marie AURAIT déjeuné*) [Wilmet 2002: 54 – 57].

Проте неприйнятність аmodalного subjontif визначають на підставі показників реальної вживаності й досконалої мови. Певна вживаність аmodalного subjontif не є, однак, достатньою для зрушення

чинної норми. У реальному вжитку в цьому випадку переважає застосування дійсного способу (Indicatif). Так, у статті „**Après que** loc. conj.” словника „Скарбниця французької мови” (TLF) [Trésor de la langue française 2013] наведено приклади тільки на вживання Indicatif.

Après que j'avais fait mes gammes, mes arpèges. Un peu de solfège, et ressassé quelque morceau des bonnes traditions du pianiste, je cédaï la place à ma mère qui s'installait à côté de Mlle de Gæcklin (Gide. Si le grain ne meurt, 1924, p. 357).

Із 116 прикладів зі сполучником *après que* у TLF, що ілюструють уживання таких авторів, як М. Пруст, Ж. Грін, Е. Базен, А. де Монтерлан, Р. Роллан, М. Метерлінк, Е. і Ж. Де Гонкури, П. Клодель, Е. Тріоле, Ж. Верн, А. Шеньє, Г. де Мопассан, Б. Констан, Е. Золя, Ф. Моріак, А. Мальро, лише в семи застосовано Subjonctif.

Причому варіювання Indicatif / Subjonctif можемо зустріти в одного й того автора. Як видно з прикладів, наведених нижче, А. Жід надає значну перевагу Indicatif.

Elle prenait un enfantin plaisir au spectacle. Quant à moi je le suivais à peine, déconcerté par trop de nouveauté; mais ne laissai pas d'être surpris par la souplesse, la prestesse et l'agilité des acrobates qui se risquèrent dans l'arène après que les choreutes, les danseuses, puis les lutteurs eurent cédé la place. Devant bientôt moi-même affronter le Minotaure, je m'instruisis beaucoup à observer leurs feintes et leurs passades propres à fatiguer et éberluer le taureau (A. Gide, Thésée, 1946, p. 1423)

Presque aussitôt après que Philippe fut sorti, Boris à son tour se dressa. Le petit Passavant, qui travaillait assidûment derrière lui, leva les yeux. Il raconta plus tard à Séraphine que Boris était "affreusement pâle"; mais c'est ce qu'on dit toujours dans ces cas-là (A. Gide, Les Faux-monnayeurs, 1925, p. 1244).

[...] *à mon étonnement et à l'ahurissement de la classe, on entendit la voix très calme, auguste même de M. Nadaud, qui criait encore après que les rires enfin s'étaient tus* (A. Gide, Si le grain ne meurt, 1924, p. 422).

Après que j'avais fait mes gammes, mes arpèges, un peu de solfège, et ressassé quelque morceau des bonnes traditions du pianiste, je cédaï la place à ma mère qui s'installait à côté de Mlle de Gæcklin (A. Gide, Si le grain ne meurt, 1924, p. 357).

L'agilité des acrobates qui se risquèrent dans l'arène après que les choreutes, les danseuses, puis les lutteurs eurent cédé la place (A. Gide, Thésée, 1946, p. 1423).

Je vous parlerai de l'article après que je l'aurai lu seulement, par scrupule d'homme consciencieux (A. Gide, Correspondance [avec Valéry], 1891, p. 67).

Après que j'aurai enseveli de premiers essais enhardis, en „la conque” (A. Gide, Corresp. [avec Valéry], 1891, p. 92).

J'étais entré dans la cage de mon sansonnet à qui je rends la liberté chaque soir après que les chats sont enfermés, et qui chaque matin y revient de lui-même (A. Gide, Journal, 1914, p. 433).

Quand Bertha vit que l'enfant ne respirait plus, elle prit une paire de ciseaux dans sa jupe et en porta un petit coup à la gorge de l'enfant. Il ressort de l'instruction qu'elle n'a donné le coup de ciseaux qu'après que la petite était déjà morte étouffée (A. Gide, Souv. Cour d'ass., 1913, p. 636).

Après que, sur un second piano, j'eus [...] tenu la partie de l'orchestre dans le cinquième concerto de Beethoven tandis que Rosita exécutait le solo! (A. Gide, École femmes, 1929, p. 1256).

Для А. Камю вживання Indicatif теж є цілком звичним.

Le rêve prophétique de Marx et les puissantes anticipations de Hegel ou de Nietzsche ont fini par susciter, après que la cité de Dieu eut été rasée, un état rationnel ou irrationnel, mais dans les deux cas terroriste (A. Camus, L'Homme révolté, 1951, p. 221).

On but de l'alcool de canne en l'honneur de D'Arrast, après que le maire, verre en main, lui eut souhaité la bienvenue et tout le bonheur du monde (A. Camus, L'Exil et le royaume, 1957, p. 166).

Отже, реальна вживаність Subjonctif після сполучника *après que* не є провісником лінгвокультурно вмотивованого майбутнього зрушення норми, зумовленого якоюсь нагальною потребою лінгвокультурного чи комунікативного планів. Тут у жодному разі не йдеться про вдосконалення мови через демократизацію норми. Це явище виводить із рівноваги систему французьких дієслівних способів Indicatif / Subjonctif. Проте відповідне правило відображає реальні мовні й ментальні протиставлення, воно не є штучним. Лінгвістична характеристика – чітка окресленість сфер застосування дійсного й умовного способів – настільки вагома (вона зачіпає тезаурус – склад ментальності французів), що її не може перебороти інтерферентний вплив антонімічного сполучника *avant que* та інші приховані інтерферентні впливи.

Література

Нещименко 2003 – Нещименко Г. П. Языковая ситуация в славянских странах : опыт описания. Анализ концепций / Г. П. Нещименко. – М. : Наука, 2003. – 279 с.; **Gadet 1989** – Gadet F. Le français ordinaire / François Gadet. – Paris : Armand Colin, 1989. – 192 p.; **Grevisse 1964** – Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui / Maurice Grevisse. – 8e éd., revue. – Gembloux : Editions J. Duculot, 1964. – 1194 p.; **Grevisse 1982** – Grevisse M. Le français correct. Guide pratique / Maurice Grevisse. – 3e éd. – Paris Duculot, 1982. – 440 p.; **Le nouveau Petit Robert 2009** – Le nouveau Petit Robert de la langue française : version électronique [Ressource électronique] / réalisation informatique, Bureau Van Dijk. – Paris : Dictionnaires le Robert-Sejer, cop. 2009. – 1 disque optique numérique (CD-ROM) : coul., son. ; 12 cm + 1 manuel d'utilisation (23 p.); **Trésor de la**

langue française 2013 – Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècles. : en 16 vol. / conception et réalisation informatique : Jacques Dendien [Ressource électronique]. – 2009. – Mode d'accès : [http // atilf.atilf.fr/tlf.htm](http://atilf.atilf.fr/tlf.htm); **Wilmet 2002** – Wilmet M. D comme décrire ou prescrire / M. Wilmet // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J.-C. Corbeil, J.-M. Klinkenberg et B. Peeters. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 51 – 61.

Клименко О. С. Французский амодальный Subjonctif як механічна помилка щодо норми

Автор розглядає вживання умовного способу у французькій мові після сполучника *après que* “після того як” під впливом мовної аналогії та прихованих інтерферентних впливів (амодальний Subjonctif) як механічні помилки щодо чинної норми. Доводиться, що такі вживання не є провісниками зрушення норми через їх кількісну недостатність і брак показника досконалої мови. Вони заслуговують на нормативний осуд за умови залишення мовознавцями-нормативістами критерія гарного автора, анахронічного на сучасній „постлітературній” стадії французького „правильного вжитку”, що встановлює усереднений рівень зразковості, і умоглядних міркувань суто лінгвістичного характеру.

Ключові слова: лінгвокультурологія, літературна норма, тезаурус, амодальний умовний спосіб, механічна помилка.

Клименко А. С. Французский амодальный Subjonctif как механическая ошибка против нормы

Автор квалифицирует употребления сослагательного наклонения во французском языке после союза *après que* “после того как” под влиянием языковой аналогии и скрытых интерферентных влияний (амодальный Subjonctif) как механические ошибки против действующей нормы. Доказательно показано, что такие употребления не являются предвестниками сдвига нормы в силу их количественной недостаточности и отсутствия показателя совершенного языка. Они заслуживают нормативного порицания при условии отказа языковедов-нормализаторов от критерия хорошего автора, который анахронично применяется на современной „постлітературной” стадии французского „правильного употребления”, которая устанавливает усредненный уровень образцовости, и умоглядных соображений чисто языкового характера.

Ключевые слова: лингвокультурология, литературная норма, тезаурус, амодальное сослагательное наклонение, механическая ошибка.

Klymenko O. S. The French Modal Subjunctive as a Mechanical Normative Error

The author considers the French amodal Subjunctive uses, following the conjunction *après que* by analogy with the antonymous *avant que* or affected by hidden interference effects, as mechanical normative errors. Documentary-related information proves such uses not to be omens of the prospective norm, determined by an imperative need of linguo-cultural or communicative nature, under their insufficiency in numbers and non-compliance with the idea of perfect language. In this case the matter is nowise in the language improvement as a result of the norm democratization. Such uses unbalance the system of the French moods Indicatif / Subjonctif. They merit censure subject to language normativists' abandonment of the „bon auteur” criterion, anachronistic in use at the modern „post-literary” stage of the French „bon usage”, that institutes the averaged level of exemplary language, and speculative judgments of purely linguistic nature.

Key words: linguoculturology, literary norm, thesaurus, amodal Subjunctive, mechanical normative error.

Стаття надійшла до редакції 16. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

В. О. Фомічова (Миколаїв)

УДК 81'1 + 81'44 + 811.161.2

**АМОРФІЗАЦІЯ В ІМЕННИКОВІЙ СИСТЕМІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Появу в українській мові невідмінюваних іменників історично пов'язують із поширенням слів, запозичених з мов, у яких відсутня відмінкова словозміна. Однак наявність незмінюваних іменників у сучасній українській мові є не лише наслідком уживання запозичених іменників, оскільки іменники іншомовного походження можуть бути і змінюваними (наприклад, *панорама, армія, бамбук, алея, па-де-карт*), і незмінюваними (наприклад, *поні, какаду, ара, па-де-де*). Водночас споконвічні, незапозичені іменники сучасної української мови також можуть бути змінюваними і незмінюваними (*ДАІ, ТЕС, МРЕВ, ВНЗ, МВС, сільпо, міськвно, компроти, комполку, заввідділу, Міносвіти, (Алла) Петренко*). Отже, сам факт запозичення не пояснює причин незмінюваності іменників сучасної української мови. Водночас незмінювані іменники є репрезентантами відносно нової для української мови типологічної риси – аморфізму, а тому поширення таких іменників у сучасній українській мові зумовлює актуальність питання про вплив незмінюваних іменників на типологічні зміни в субстантивній системі сучасної української мови.